

משה כגן 1922-2016

הצייר הוותיק משה כגן שהלך לפני שנה לעולמו הותיר מורשת זיכרון חרוטה בדיו ומשוחה בצבע. השחור והלבן אמירה חד משמעית ללא פשרות, שבהם הגלוי והסמוי חיים בכפיפה אחת, ובאותה נשימה שהיא נשימה אחרת מתקיימים גם עולמות קסומים ורכים של צבע וטבע.

כגן מוכר כאקוורליסט מצוין ומיומן מתרפק על עולמו הפיזי, החזותי והתרבותי אי שם בנופי הגליל העליון ובזמן שהוא רועה את הצאן הוא רואה את הטבע. סזאן אמר "מונה הוא כולו עין - אבל איזו עין" ניתן לשאול אמירה זו מפייהם של אותם אילנות גבוהים ולומר כך גם על כגן. הוא כולו עין, אבל איזו עין. רוצה לומר, העין שלו רואה כמו שהיא רואה, וראו איך היא רואה.

כגן, הוא איש חזון - זיכרון - חוויה- רגש ובו בזמן איש מלאכה. אצלו חוברים יחדיו מעשה חושב ומעשה רוקם. כך הוא רוקם נופים בצבעי מים, כך הוא רושם חורט בקווים חדים וצפופים, כך הוא מחבר אבני פסיפס אלה לאלה. לתוך מעשה המלאכה המיומן של כגן נוצקים הרעיונות להיות מקשה אחת של אומר בחומר.

כגן מפיק ציורי שחור ולבן מוקפדים, כרצף של מחשבות, זיכרונות,

מוראות ומאורעות. "יש לי זיכרון חזותי" הוא אומר באחד מעשרות הראיונות שקיים "כך אני זוכר את המקומות והאנשים שהייתי אתם" אך אין הוא מעביר אותם כיומן אוטוביוגרפי כרונולוגי. הוא יוצק לתוך הזיכרונות האלה את האמירה האישית שלו. כגן, אינו רושם מציאות ואינו משחזר עובדות, הוא מעבד זיכרונות והופך אותם למציאות חדשה סוג של ריאליזם פנטסטי, רישום סוריאליסטי שבו הוא טווה מעשה רשת קווים קווים, זה על זה, זה ליד זה, זה בתוך זה, מבלי להשאיר פינה אחת ריקה, ויוצר מבנים חדשים רצופי זיכרונות קשים, מצמררים, מסויטים.

בשפה החזותית אנחנו נקרא לגוף עבודות אלה 'רישומי שחור לבן', אך במציאות נאמר שאלה הם רשמים, רישומי זיכרונות העבר, שנערמו צפופים אלה בתוך אלה בסדר חדש ולא הותירו פיסה אחת לבנה של ממש על מצע הציור. אין כמעט אור בתוך הזיכרון הקשה, ואם הוא יבצבץ אזי כנקודות שהובלחו מבין חרכי רשת הקווים הצפופה. כגן מייצר מתוך הזיכרון הישן שלו. אנדרטת זיכרון לדורות הבאים.

כך נראה שליד ציורי המים הרכים, האופטימיים, השמחים המתארים

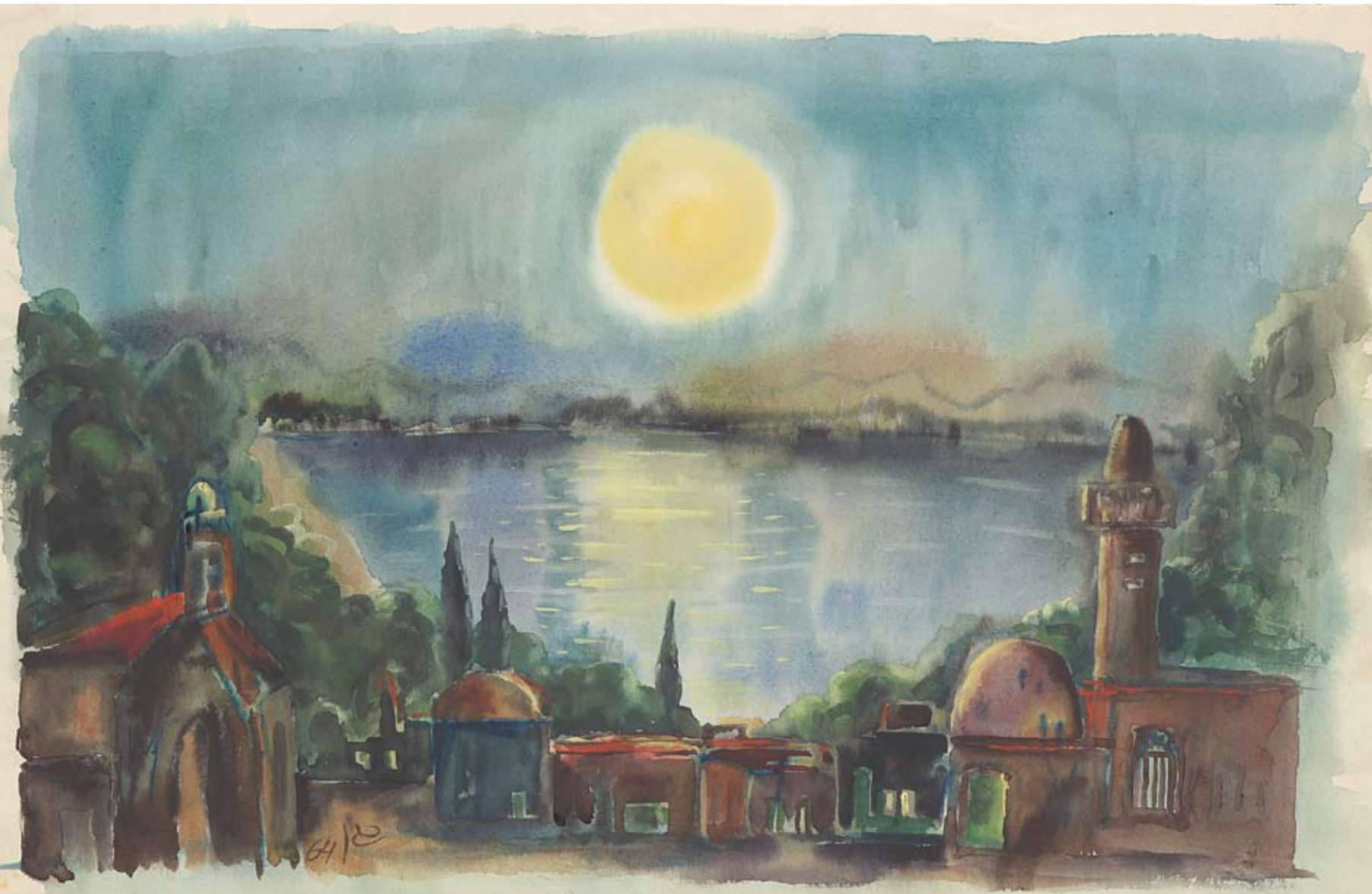
נופים פסטורליים, שוכנים בתוככי נפשו פנימה נופים נוספים אחרים. אלה ואלה יכולים לדור יחדיו בתוככי נשמתו שכן הוא מפנה לכל אחד מהם מקום, כל אחד בתורו. כל אחד בזמנו, זה גם זה יכולים לדור אצלו יחדיו ולספר סיפור של חיים שלמים שבו האחד מנחם או מתנחם בשני.

כגן מספר "כילד הייתי יוצא דופן סקרן ופראי, אהבתי לשוטט בהרים וביערות ולחקור את המבצרים העתיקים ששרדו בהם. יכולתי להתבונן שעות, כיצד נמלים בונות את קינן... אהבתי לצייר בתים עתיקים" כגן הבוגר נושא עמו את הילד שהיה, ועתה הוא עצמו הופך להיות כאותן נמלים, ובונה את הרישום שולו כמו נמלה חרוצה, טווה ורושם אותו קו אחר קו על מצע הציור. טכניקת הקווקוו המאפיינת את עבודתו מספרת סיפור לא רק בנראה החזותי המתגלה אלא גם מתוך האופן שבו הסיפור החזותי קרם גידים ועור. מעשה הקווקוו כמוהו כחריטה שיש בה ממין הפציעה מצד אחד וממן הרצון לחרוט עמוק בדף. עמוק בזיכרון.

רישומיו של כגן מתכתבים גם עם אהבתו העמוקה לארכיאולוגיה אשר גם היא עוסקת בזיכרון. שכבות חייו המלאים והעמוסים של

כגן, כמוהם כמו השכבות הארכיאולוגיות אותן חשף באזור מגוריו. כגן חופר באדמה למצוא את זיכרון העבר את עדות העבר, כמו גם חופר ללא הרץ בזיכרונו שלו ומעלה ממנו חלקים ברמזים אותם הוא שוזר ברישומיו בסדרות השונות אשר לאחת מהן הוא קורא 'הרהורים'. מעשה הקווקוו מרמז גם הוא על שכבות, קו על קו, ישר ואלכסון מייצרים שכבות, שכבות שמסמלות תל ארכאולוגי שמסל אירועי חיים הנערמים אלה על אלה ומייצרים חיים בזמן אמת. ובאותה רשת קווים שבאמצעותה הוא מייצר מצבים של אור וצל, הוא גם לוכד את הזכרונות ומעצב אותם מחדש כמו חידה לא פתורה מחד, וזועקת לשמים מאידך.

הרישומים הסוריאליסטיים המסויטים משהו, הופכים את הזיכרון לדמיון, ובכך נראה שכגן עורך לעצמו מסע טיפולי, שהרי בזמן שהוא מסרב לאבד את הזיכרון הוא מעבד אותו. פסיכולוגים מתארים את שכבות הנפש ורואים בחקירה הפסיכולוגית מקבילה לחפירה הארכיאולוגית החושפת את החלקים הסמויים, את רבדי הנפש המייצרים את המכלול, האדם, פעולתו של כגן כאמן, כצייר כאיש רוח וכאיש מעשה, הם מטאפורה לחייו נפשיים עתירי הזיכרון.

או מקום כלשהו, או צמח כלשהו. הוא מצייר את אשר רואות עיניו בלא ידע מוסכם מראש. בבחינת הנך רואה מערכת צבעים וכתמים וקווים, רכים, נשפכים, נמהלים אלה באלה וברצונך תקרא להם בשם - זה עץ זה בית, זה גליל עליון או כנרת, וברצונך תראה קלידוסקופ צבעוני רך, נמזג אל תוך עצמו ובו בזמן נמזג אל רשתית העין שלך לראות את היופי בטבעו, או לחילופין את טבעו של היופי. למרות השוני הגדול והבולט בין שני תחומים אלה, רישומי שחור לבן מסוייטים מחד וציורי מים צבעוניים רכים ואופטימיים מאידך, נראה שלא ייתכן שיהיו בעולמו של כגן זה ללא זה, שכן כל אחד מהם נותן מענה לפן אחד אחר של חייו, של עצמו של עולמו. זה משלים את זה.

כגן מתבונן אל המציאות ללא הרף. אם זו המציאות הפיזית, הנופים, המקיפים אותו, אם זו המציאות שצפה אליו מתוך הזיכרונות, אך מתוך כל אלה אין הוא מייצר העתק של מציאות, בבחינת צילום מקום, או צילום חפץ. כגן בורא מציאות מתוך שלל מציאויות אותן הוא בורא מחדש כפסיפס חדש של חיים. חיים שגורמים מתוך מה שהיה ומתוך מה שיש, ואלה כפי שאנו רואים ממשיכים להיות חיים וקיימים גם בשעה שהצייר המחונן הזה כבר אינו, בגופו, בין החיים. את רוחו אפשר להמשיך למצוא בתוך ציוריו כרוח המרחפת מעל פני המים.

דר. נורית צדרבוים

